

categorie) vormen van hetzelfde woord zijn. Dit verschil is statistisch gezien te groot om toevallig te kunnen zijn. In deze lijn voortredene-rend zouden we nu moeten voorspellen dat omspelling van de woorden van het type *bord–borden*, geschreven zonder de gelijkvormigheidsregel, deze woorden wat minder herkenbaar maakt. Enigszins pervers zou je zelfs kunnen volhouden dat *huis* in het vervolg, vanuit het standpunt van de lezer, beter geschreven kan worden als *huiz*.

9 Slot

Allereerst moet opgemerkt worden dat er nog maar heel weinig onderzoek is gedaan naar de effecten van spelling op het leesproces, waar ook ter wereld. Met betrekking tot de spelling van het Nederlands is er – voor zover ik kan nagaan – niet veel meer bekend dan wat we geleerd hebben uit mijn eigen onderzoek en uit enkele doctoraalscripties die onder mijn supervisie geschreven zijn. Het is daarom veel te vroeg om wat voor conclusies dan ook te trekken. Wat nu volgt moet daarom gezien worden als negentig procent speculatie.

Onder het gemaakte voorbehoud concluderen we dan dat de Nederlandse spelling onder andere problemen oplevert bij het schrijven door het bestaan van het morfologisch principe: de gelijkvormigheidsregel en de analogieregel. Op grond van informatie-theoretische overwegingen verwachten we echter dat de lezer plezier kan beleven aan de extra moeite die de schrijver zich moet getroosten om de morfologische principes toe te passen. In de praktijk van onze leesproeven blijkt steeds weer dat toepassing van de analogieregel geen duidelijke voordelen biedt, omdat onhoorbare spellingverschillen de lezers niet of nauwelijks opvallen. De gelijkvormigheidsregel daarentegen lijkt wel voordelen te hebben.

Voor mij zelf althans heel verrassend steunt deze opvatting de aanbeveling die in 1969 werd gedaan door de Nederlands-Belgische commissie voor de bastaardwoorden (Pée e.a., 1969), die met betrekking tot de werkwoordspelling vanuit leestechisch oogpunt voorstelde de gelijkvormigheidsregel te handhaven, maar de analogieregel af te schaffen.

brand of *ik (heb) benut* (type 3) in onze proef overwegend als een d.w. wordt geïnterpreteerd (74% d.w. tegen 20% p.v.). Er lijkt dus een natuurlijke neiging te bestaan bij Nederlandse lezers om een prefixloos werkwoord op te vatten als een d.w. Deze neiging blijft onverkort gehandhaafd wanneer de vorm niet dubbelzinnig is, maar een zichtbaar en/of hoorbaar achtervoegsel heeft in de d.w.-vorm. In zulke gevallen wordt in meer dan 90% van de gevallen een d.w.-interpretatie gekozen.

De interessante vraag is dus: kan een p.v.-achtervoegsel de natuurlijke neiging bij de lezer om een deelwoord te willen zien, overwinnen, en toch leiden tot een p.v.-interpretatie? Bij een sterk werkwoord lukt dat goed: een p.v.-achtervoegsel bij een sterk werkwoord geeft in 81% correct een p.v.-interpretatie. Als het p.v./d.w.-verschil *alleen* gehoord kan worden in de uitgang (type 1) dan wordt een p.v.-interpretatie nog maar gekozen in 68%. Nog steeds heel behoorlijk, maar minder. Nu de belangrijkste categorie: wat zien we bij de vormen waar het p.v./d.w.-verschil niet te horen is, maar niettemin gespeld wordt volgens de analogieregel? In maar 32% van de gevallen wordt daar een p.v. gekozen. Met andere woorden: een type-2-vorm is maar nauwelijks beter dan type 3 waarin helemaal geen verschil is.

Over het algemeen lijkt het er dus op dat een achtervoegsel de lezer beter helpt naarmate het duidelijker kan doorklinken in de uitspraak. Als je een verschil tussen achtervoegsels niet kunt horen (zoals bij *verdient/verdiend* of *verbrandt/verbrand*) heeft een lezer er kennelijk niet zo veel aan.

8 Illustratie 2: voordeel bij het lezen van de gelijkvormigheidsregel

Al in de vorige eeuw, toen onze spelling officieel in regels werd vastgelegd, beweerden de betrokken geleerden dat een moeilijke spelling van het type *hond–honden*, dus met de gelijkvormigheidsregel, het voor de lezer gemakkelijk zou maken het basiswoord *hond* te herkennen wanneer het min of meer verstopt zit in samenstellingen (bijv. *honden*, *hondje*, *waakhond*). Dat zou dan komen omdat consequent dezelfde letters gebruikt worden in de stam, ook wanneer de uitspraak daar (een klein beetje) tegenin gaat. Geïnspireerd door dit soort beweringen hebben wij bij een groep lezers onderzocht hoe moeilijk of gemakkelijk zij een stamvorm konden herkennen in een samengesteld woord. De grondgedachte hierbij is, dat zo'n herkenning sneller en minder vaak fout gaat naarmate de taak gemakkelijker is.

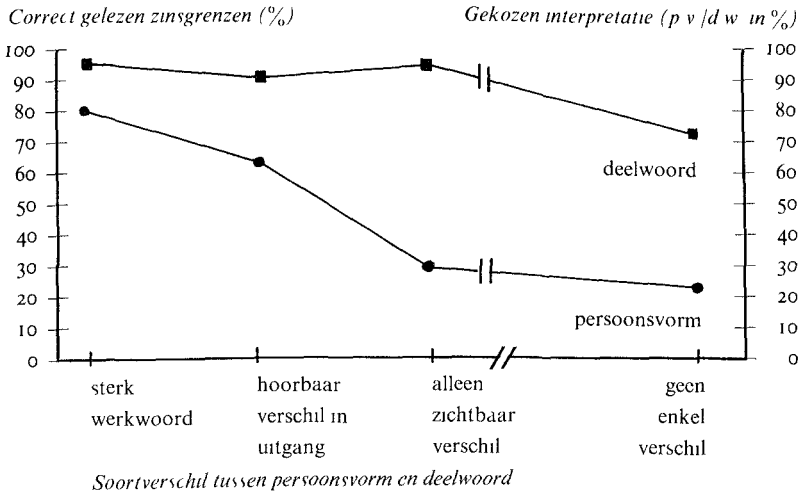
Het proefje zat als volgt in elkaar. Een proefpersoon keek naar een televisietoestel waarop hij (of zij) steeds naast elkaar een enkel- en een meervoudsvorm van een zelfstandig naamwoord te zien kreeg. Soms zag hij het enkelvoud en meervoud van dezelfde woordstam (bijv. *bord–borden*), soms van twee verschillende woordstammen (bijv. *riem–bladen*). Met een druk op een knop moest de proefpersoon dan aangeven of het aangeboden woordpaar wel of niet enkel- en meer-

VADER VAN ZIJN BESTE VRIEND VORIGE MAAND EEN NIEUWE BAAN GEKREGEN?

- b WE VERWACHTEN DAT DE BURGEMEESTER DOOR ZIJN ONVERZOENLIJKE HOUDING ZIJN PRESTIGE VERSPEELD HEEFT DE VADER VAN ZIJN BESTE VRIEND HEEFT VORIGE MAAND EEN NIEUWE BAAN GEKREGEN.

De zinnen werden zichtbaar gemaakt in een leesvenster op zo'n manier dat steeds maar 25 lettertekens (inclusief spaties) gezien konden worden. Om de $\frac{1}{4}$ seconde schoof de tekst 8 letters op. Proefpersonen lazen op deze manier een groot aantal paren zinnen hardop voor, met als opdracht de zinnen begrijpelijk uit te spreken. Als een proefpersoon bij ...*verspeelt*... zich realiseert dat de *t* een p.v.-markerend achtervoegsel is, moet hij onmiddellijk daarna de zinsgrens leggen ('een punt lezen'), want in één zin kunnen geen twee p.v.'s op elkaar volgen.

Als hij ...*verspeeld*... ziet, en hij beseft dat dat een d.w. is, dan moet er nog een hulpwerkwoord komen; *heeft* zal in dat geval in één adem doorgelezen worden, en de breuk tussen de twee zinnen zal gelezen worden na *heeft*. Aan de intonatiepatronen van de voorgelezen zinnen konden we dus horen hoe de proefpersoon de werkwoordsuitgang gezien had. De resultaten staan in figuur 2; je ziet daar hoe vaak (in %) een achtervoegsel correct was waargenomen, uitgesplitst naar de vier soorten werkwoorden in p.v.- en d.w.-zinnen:

Figuur 2 Percentage correct gelezen zinsgrenzen, respectievelijk percentage gekozen interpretaties voor persoonsvorm of deelwoord voor vier typen werkwoordsspelingen (zie tekst)

In de jaren 1974 t/m 1977 heb ik dit type onderzoek uitgevoerd op de mogelijke voordelen van de analogieregel, en dan toegespitst op de spelling van de werkwoordsvormen. Het zou te ver voeren dit onderzoek hier samen te vatten. Wie er meer over wil lezen kan bijvoorbeeld terecht in mijn boek *Spelling en lezen* (Van Heuven 1978). In plaats daarvan behandel ik – louter ter illustratie van onze werkwijze – één van de proeven uit dat boek die we onlangs nog eens overgedaan hebben om een mogelijke fout in de oorspronkelijke opzet te verbeteren.

7 Illustratie 1: het lezen van prefixloze werkwoorden

Hoewel de meeste Nederlandse werkwoorden hun voltooid deelwoord vormen met *ge-*, zijn er een vrij groot aantal waarbij *ge-* niet optreedt. Bij deze zogenoemde prefixloze (of voorvoegselloze) werkwoorden kunnen we dan drie typen onderscheiden:

- 1 Het verschil tussen persoonsvorm (p.v.) en voltooid deelwoord (d.w.) kun je horen in de uitspraak, en zien in de spelling: *ik verwerk* / *ik (heb) verwerkt*; *ik verspeel* / *ik (heb) verspeeld*.
- 2 Het verschil tussen p.v. en d.w. kun je niet horen in de uitspraak, maar het wordt wel gespeld volgens de analogieregel: *hij verspeelt* / *hij (heeft) verspeeld*; *hij verbrandt* / *hij (heeft) verbrand*.
- 3 Er is geen verschil te horen tussen p.v. en d.w., en de analogieregel wordt *niet* toegepast; er is dus ook geen verschil te zien: *ik verwed* / *ik (heb) verwed*; *ik beschut* / *ik (heb) beschut*.

Hoe gemakkelijk kan een lezer zien of hij in een zin te maken heeft met een p.v. of een d.w.? En wat doet hij als hij geen verschil kan zien, domweg omdat het er niet is? Wat, ten slotte, zou er gebeuren als we het verschil tussen p.v. en d.w. ineens veel groter gingen maken; zou dat helpen?

Het verschil groter maken kan bijvoorbeeld als we sterke werkwoorden nemen. Nu onderscheiden p.v. en d.w. zich niet alleen in hun achtervoegsels, maar ook in de stamklinker:

- 4 Sterke werkwoorden: *ik bezing* / *ik (heb) bezongen*; *ik besteel* / *ik (heb) bestolen*.

Nu kan je een lezer niet recht op de man af vragen: ‘Wat denk je dat dit is, een d.w. of een p.v.?’ Want dan gaat hij erover nadenken, en dat is nou juist niet wat we willen. We willen weten of een lezer een werkwoordsvorm (met name het achtervoegsel) ziet, en zo ja, of hij dan ook de juiste interpretatie kiest. In de praktijk van ons onderzoek laten we lezers paren zinnen zien op een beeldscherm. De zinnen zijn in hoofdletters getypt en zonder leestekens. De proefpersoon kan alleen weten waar de eerste zin ophoudt en de tweede begint als hij begrijpt wat hij leest. Hier is een voorbeeld:

- a WE VERWACHTEN DAT DE BURGEMEESTER DOOR ZIJN ONVERZOENLIJKE HOUDING ZIJN PRESTIGE VERSPEELT HEEFT DE

Achtervoegsels. Ook een achtervoegsel dat altijd op dezelfde manier geschreven wordt, zou in principe gemakkelijker herkend kunnen worden dan een achtervoegsel dat in velerlei gedaanten tot ons komt (of soms helemaal weggelaten wordt). Maar met achtervoegsels is nog iets meer aan de hand.

Onze taal gebruikt achtervoegsels om daarmee duidelijk te maken dat het woord waar het aan vast geplakt is, samenhangt met andere woorden in de zin. De betekenis van achtervoegsels kun je niet opzoeken in een woordenboek; die betekenis is vaak ook niet meer dan een vingerwijzing met betrekking tot de syntactische structuur van de zin. Een *-t* achter de stam van een werkwoord betekent dan zoiets als 'het onderwerp in deze zin is niet gelijk aan de spreker' (de zin staat dus in de 2e of 3e persoon). *-de* achter de stam betekent: de handeling in deze zin vindt niet plaats in het heden; houd dus rekening met een tijdsbepaling van de verleden tijd. Wie ergens in een zin de vorm *verspeeld* ziet, kan zich realiseren dat dit een voltooid deelwoord is, en dat er zeer waarschijnlijk een hulpwerkwoord bij zal staan. Uniforme spelling van (voor- en) achtervoegsels bevordert de trefzekere herkenning ervan, en dat leidt er op zijn beurt toe dat de structuur van de zin doorzichtiger wordt.

6 Methode van onderzoek

De vraag die we nu aan de orde moeten stellen is, in hoeverre deze voorspellingen kloppen met de werkelijkheid van het leesgedrag bij Nederlanders. Herkennen Nederlanders *hand* gemakkelijker dan *hant*; beseffen ze eerder dat *verbrandde* verleden tijd is dan *verbrande*? Hierbij doet zich een groot probleem voor. Allicht dat Nederlanders *hand* gemakkelijker herkennen dan *hant*, want *hant* hebben ze nog nooit gezien. Op dezelfde gronden kun je niet beweren dat bijvoorbeeld spelling '85 (goet gespelt spelling '85) moeilijk leesbaar is. Voor een eerste vergelijking moet je dus geen spellingvormen die een lezer vreemd voorkomen gaan vergelijken met vormen die hij zijn hele leven al gezien en herkend heeft.

Hoe kan het dan wel? Het toeval wil dat de Nederlandse spelling de gelijkvormigheidsregel en de analogieregel niet consequent toepast. We schrijven bijvoorbeeld *huis* naast *huizen*, hoewel we volgens de gelijkvormigheidsregel eigenlijk *huiz* in het enkelvoud zouden moeten schrijven. We schrijven *hij brandt* met een *t*, ook al horen we hem niet, om het achtervoegsel net zo te spellen als in *hij loopt*. Heel inconsequent schrijven we weer niet *hij schiett*, al zou je dat volgens de analogieregel wel verwachten.

In ons onderzoek maken we nu dankbaar gebruik van deze inconsequenties. We kunnen nu, zonder de lezers te laten kijken naar spellingen die zij nog nooit gezien hebben, woorden en zinnen laten lezen waarin de morfologische schrijfwijze wel of juist niet is toegepast, en dan proberen na te gaan of de voorspelde voordelen inderdaad optreden.

Nederlanders zonder daarbij te hoeven nadenken uit als een *t*, dus voor de goede uitspraak is dat geen bezwaar.

Nu een voorbeeld van een achtervoegsel: het achtervoegsel *-de* (bijv. voor de verleden tijd van een werkwoord) klinkt meestal als /də/, zoals in *maaide*, *proefde* etc. Eindigt de werkwoordstam zelf al op een *-d*, dan wordt de *d* van het achtervoegsel niet uitgesproken. Het morfologisch beginsel eist van ons dat we het achtervoegsel steeds met dezelfde reeks letters spellen, en we kiezen dan natuurlijk voor *de*. Dat je dan soms een vorm krijgt als *brandde* geeft voor de uitspraak helemaal niet, want een dubbele *dd* wordt door Nederlanders automatisch uitgesproken als een enkele: we maken in onze uitspraak geen verschil tussen *branden* en *brandden*.

5 Voordelen voor het lezen?

Zo'n morfologische spelwijze is niet uitsluitend een (on)hebbelijkheid van het Nederlandse schrift. Ook het Duits, het Frans, en vooral het Engels maken op grote schaal gebruik van het morfologisch principe. Zonder dat er ooit internationaal overleg is gevoerd over dit soort kwesties, zien we dus dat 'men' het in een aantal belangrijke cultuurtalen belangrijk heeft gevonden de woorden en hun betekenisdragende onderdelen een uniforme spelling te geven, desnoods tegen de uitspraak in. Wat kan daarvan het voordeel zijn? Of geldt hier alleen maar: waarom makkelijk als het ook moeilijk kan?

Als er al een voordeel in zit dan komt dat in ieder geval niet ten goede aan de schrijver. Zoals we hebben gezien moet die goed nadenken over de structuur van de woorden en zinnen die hij wil opschrijven. Hij moet redundantie inbouwen, en dat valt niet mee. We weten allemaal uit eigen ervaring hoe goed je moe(s)t oppassen om *band* niet met een *t* te schrijven, of *Hij verbrandde gisteren de kerstboom* niet met een enkele *d*, alleen omdat dat gezien de uitspraak van die woorden het meest voor de hand lag. Er bestaan ook wetenschappelijke tellingen van spelfouten in opstellen en proefwerken van schoolkinderen, waaruit voortdurend blijkt dat dit de grote struikelblokken zijn bij het schrijven (Booij e.a. 1979; van Heuven 1979; van der Velde 1956). Blijft dus over de lezer. Redundantie is plezierig voor de lezer. Maar welk concreet voordeel biedt het morfologisch principe voor de lezer? Daarover het volgende:

Stammen. Uniforme spelling van woordstammen zou ertoe kunnen leiden dat de lezer het bedoelde woord sneller kan herkennen. Iedere keer als de lezer de letterreeks *band* ziet, weet hij direct welk woord wordt bedoeld; als je daarentegen nu eens *bant* ziet en dan weer *band(en)*, dan wordt het in principe lastiger je te realiseren dat het hier twee keer gaat om hetzelfde woord. Met andere woorden, toepassing van het morfologisch beginsel op woordstammen (ook wel genoemd de *gelijkvormigheidsregel*) zou kunnen leiden tot snellere en trefzekerdere herkenning van de woordvormen.

gende stukjes van woorden, zoals *on-*) zoals die klinkt wanneer zo'n woord of woorddeel *los* wordt uitgesproken. Hoewel het onzijdig lidwoord in vlotte spraak altijd wordt uitgesproken als /ət/, spellen we toch *het*; iedereen zegt: *Zal-ie komen*, maar toch schrijven we *Zal hij komen*.

Wat geniepiger zijn gevallen van assimilatie (kleine klankaanpassingen op de overgang tussen woorden of woorddelen). Wie zijn oren spitst, hoort duidelijk dat de *a* in *mandje* heel anders klinkt dan de *a* in *mand*, namelijk ongeveer als de *ai* in '*Ai, wat een pech*'. Evenzo horen we in (*Hij heeft geen cent*) *op zak* een geheide *s* na de *p*; we schrijven een *z* omdat *zak los* uitgesproken een *z* heeft (in het beschaafde Nederlands dan).

Het lijkt er dus op dat onze spelling zijn uiterste best doet om een woord er altijd hetzelfde te laten uitzien.

Het morfologisch principe. We hebben er al op gezinspeeld dat woorden vaak zijn opgebouwd uit kleinere elementen die ieder toch een betekenis hebben. Zulke betekenisdragende woorddelen noemen we wel *morfemen*. Het woord *onwijs* bestaat uit twee morfemen, *on-* en *wijs*, waarbij *wijs* de betekenis heeft van *verstandig* en *on-* die van een ontkenning. In het woord *tafeltje* is *tafel* een meubelstuk en betekent *-tje* zoiets als 'een kleine'. Sommige morfemen kunnen zelf voorkomen als los woord, bijvoorbeeld *wijs* en *tafel*, en die noemen we ook wel stammorfemen. Andere morfemen kunnen niet los voorkomen, maar treden alleen op in combinatie met een stammorfeem; dat zijn de zogenoemde *affixen*, de voor- en achtervoegsels zoals *on-* en *-tje*.

De Nederlandse spelling verlangt van de schrijvers dat de morfemen in een woord steeds met dezelfde reeks letters gespeld worden, ook al is die letterreeks niet altijd de meest voor de hand liggende als je luistert naar de uitspraak van zo'n woord(deel). We nemen een extreem voorbeeld: in *kastje* zitten twee morfemen, het stammorfeem *kast* (normaal uitgesproken met vier klanken *k-a-s-t*) en het achtervoegsel *-je* (normaal uitgesproken met twee klanken *j-e*). In normale spraak nu klinkt het woord *kastje* heel anders dan je zou verwachten als je kijkt naar de samenstellende delen: de *t* van *kast* wordt helemaal niet uitgesproken, en de *s* en de *j* versmelten tot één enkele klank die wel wat weg heeft van de Engelse *sh* in *shop*.

Onze spelling vindt het kennelijk heel belangrijk dat niet alleen woorden, maar ook woordstammen en voor- en achtervoegsels er altijd hetzelfde uitzien, ongeacht hun precieze uitspraak. Dit noemen we het morfologisch principe van onze spelling.

Vaak leidt de toepassing van het morfologisch principe tot moeilijkheden. Het stammorfeem *band* wordt in het enkelvoud met een *t* uitgesproken, maar in het meervoud met een *d*: *banden*. Volgens het morfologisch beginsel moeten we nu kiezen voor een uniforme spelling van dit stammorfeem. Kiezen we *bant* of *band*? Als we *bant* schrijven, zouden we ook in het meervoud *banten* moeten spellen, en dat klopt niet met de uitspraak. Dus schrijven we *band*; de slot *-d* spreken alle

schrijven zo vaak fouten gemaakt worden), maar *in principe* vervelend voor de lezers: voor hen wordt het moeilijker om de woorden te herkennen en de tekst te begrijpen. Ik stel met nadruk: in principe, want de informatietheorie voorspelt dit effect wel, maar of de voorspelde ellende ook écht optreedt, weten we (nog) niet goed.

3 Redundante structuurmarkeringen in de spelling

Spellingen leggen de klankvorm van taaluitingen vast, maar gaan op bepaalde punten verder dan alleen de klankvorm. Om een eenvoudig voorbeeld te geven: in normale spraak zitten de meeste woorden aan elkaar vast (zie Nooteboom en Cohen, 1984). In het schrift worden de woorden altijd netjes van elkaar gescheiden door stukjes wit (*spaties*). De informatie van deze spaties is in hoge mate redundant, je kunt een tekstookwellezenalsdewoordenaanelkaarvastzittenmaardan maakjehetlezenernieteenvoudigerop. Het inlassen van spaties maakt een deel van de taalkundige structuur van de taaluiting expliciet of transparant waar de spraak dat (meestal) niet doet: de spelling vertelt de lezer welke letters samengenomen moeten worden tot gekende eenheden, in dit geval woorden.

Veel spellingen hebben ook nog een paar subtielere methoden om de structuur van woorden en zinnen doorzichtig te maken. Evenals in het geval van woordgrenzen gaat het ook hier om redundante markeringen of aanwijzingen die in het gesproken woord niet te horen zijn. Om deze onhoorbare aanwijzingen in het schrift in te bouwen kan de speller/schrijver niet vertrouwen op wat hij aan klankvormen hoort. Hij moet nadenken over de taalkundige structuur van zijn woorden en zinnen, en op basis daarvan de juiste spellingwijze bepalen. Hiervoor is het nodig dat hij inzicht heeft in (delen van) de taalstructuur van het Nederlands, en dat hij er bij het schrijven op gespitst is deze inzichten toe te passen. Dat kost moeite, maar het leidt er theoretisch toe dat de lezer daarna minder werk hoeft te verrichten bij het lezen van de tekst: door de spelling wordt dan al duidelijk gemaakt hoe de woorden in elkaar zitten, en hoe ze met elkaar samenhangen in de zin.

We zullen een paar van deze structuurmarkeringen in de Nederlandse spelling wat aandachtiger bekijken. Daarbij helpt het als we nog even de grondbeginselen van de Nederlandse spelling erop na slaan (zie ook de bijdrage van Assink).

4 De grondbeginselen van de spelling

Het fonologisch principe. Het belangrijkste principe van onze spelling is dat we iedere betekenisonderscheidende klank (*foneem*) voorstellen met steeds dezelfde, eigen letter of lettercombinatie. Daarbij wordt als richtsnoer genomen de klankvorm van woorden (en van betekenisdra-

2 Informatietheorie

Een spelling is een *code* waarmee we de klankvorm van taaluitingen op papier kunnen vastleggen en – omgekeerd – weer van papier kunnen teruglezen en desgewenst weer kunnen omzetten in spraakgeluid. Een code wordt dus gebruikt voor het *encoderen* (hier: schrijven) van boodschappen als ook voor het *decoderen* (hier: lezen) daarvan. Een goede code zorgt ervoor dat de *signalen* (hier: de tekens op het papier) meer informatie bevatten dan strikt genomen nodig is om de boodschap te kunnen achterhalen.

De letters van het alfabet bijvoorbeeld, bevatten op zich al meer informatie dan echt nodig is om ze te kunnen herkennen. Wie de onderste (of bovenste) helft van een regel tekst afdekt, zal merken dat hij nog vrij goed kan lezen wat er staat. Ook kun je de klinkers in een regel tekst door punten vervangen terwijl je dan nog steeds kunt achterhalen wat er gestaan heeft (zie figuur 1a, b). Het deel van de letters, woorden of tekst dat je kunt weglaten zonder dat de tekst helemaal onleesbaar wordt, noemen we *redundantie* (overtolligheid aan informatie).

- (a) een goed verstaander heeft slechts een half woord nodig
- (b) ·n h·t schr·ft k·nn·n w· d· kl·nk·rs ·ng·str·ft w·gl·t·n

Figuur 1. Voorbeelden van redundantie in een alfabetische spelling. Wanneer de helft van ieder letterteken wordt weggepoetst, is de boodschap nog steeds te achterhalen (a); als we alleen de medeklinkerletters spellen maar de klinkerletters vervangen door punten blijft het lezen mogelijk (b).

We zouden dus veel economischer kunnen gaan schrijven door onze spelling te ontdoen van redundante letters en woorden. *Steno* is een aardig voorbeeld van een schrift waarin de redundantie sterk vermindert is. Waarom gebruiken we dan niet allemaal steno, of waarom laten we niet gewoon alle klinkers weg uit de spelling? Het antwoord ligt nogal voor de hand: omdat lezen dan wel niet letterlijk onmogelijk wordt, maar wel een flink stuk moeilijker. Vergelijk het met een verkeerslicht. Dat is ook een code, waarmee drie boodschappen geëncodeerd kunnen worden: ‘Stop’, ‘Rijden maar’ en ‘Stoppen, behalve als je al te dichtbij bent’. De code is verstandig, en dus redundant: welke boodschap gegeven wordt, ziet de automobilist niet alleen aan de kleur van het licht, maar ook nog eens aan de plaats van het brandende licht ten opzichte van de gedoofde lichten. En dat is maar goed ook, want er zijn kleurenblinden die het verschil tussen rood en groen niet kunnen zien.

Alle mij bekende voorstellen tot spellingvereenvoudiging van het Nederlands hebben het effect dat de redundantie in het schrift kleiner wordt. Dat is fijn voor de schrijvers, want het inbakken van redundantie kost extra tijd, moeite en aandacht (vandaar dat er bij het

Invloed van de spelling op het lezen

1 Twee kanten van spelling: schrijven en lezen

Bij spellen en spellingmoeilijkheden denken we in de eerste plaats aan het schrijfonderwijs. Niet alleen barsten de schrijfsels van schoolkinderen van de spelfouten, maar ook de brieven van volwassenen, ja zelfs gestudeerde Nederlanders zijn zelden zonder spelfouten. Voorstellen tot spellingvereenvoudiging hebben dan ook altijd het doel het schrijven te vergemakkelijken. Toch is het belangrijk te bedenken dat een spelling niet alleen dient om er teksten mee te *schrijven*, zij dient even goed om er teksten mee te lezen.

Statistieken op dit punt ontbreken, maar wie even nadenkt, realiseert zich al gauw dat de doorsnee Nederlander veel en veel meer tekst al lezend consumeert, dan dat hij zelf tekst produceert. En denk dan niet alleen aan het lezen van boeken, maar bijvoorbeeld ook aan kranten, tijdschriften, brieven, dictaten, rapporten, reclameboodschappen, en niet in de laatste plaats aan de ondertitels van film en tv.

Maakt het voor de lezer wat uit of we op de ene manier spellen of op de andere? Iedereen die in spelling is geïnteresseerd heeft wel eens stukjes tekst gezien in nieuwe of vereenvoudigde spelling. Zo niet, dan volgt hier een staaltje in Spelling-85 (zie bijv. Berits 1982):

Nogmaals: SPELLING-85 zou moeten mogen. Spelling-55 en SPELLING-85 zullen na et toestaan van de laatste gedurende enkele desenniums vredig naast elkaar leven en de beginjaren van de 21e eeuw zal de eerste rustig ontslapen. In die periode van ko-eksistentie kan door 'de' wetensgap naar hartelust met beide spellingen geëksperimenteerd worden. Sgrijf-, lees-, en leerbaarheid en wat-al-niet-meer kunnen dan onderzocht worden.

Zulke teksten zijn te lezen en te begrijpen, maar toch leest het wat onwennig. Een goede vraag is: 'Verdwijnt die onwennigheid na verloop van tijd, of zit er iets in zo'n nieuwe spelling waardoor het lezen permanent een heel klein beetje lastiger wordt dan voorheen; en zo ja, hoe kom je daar achter?'

Dat is het soort vragen waar sommige spellingdeskundigen graag een antwoord op zouden willen hebben, voordat ze een advies zouden durven uitbrengen met betrekking tot spellingwijziging.